

Bir Dîvân Şâiri: Rûznâmeci-Zâde Şinâsî [?-1702]

M. Esat Harmancı*

Özet: Bu çalışmada, 17. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış Rûznâmeci-zâde Şinâsî Mehmet Çelebi hakkında bilgi verilmiştir. Şinâsî, Klâsik Türk Edebiyatında Nâbî ekolü olarak da bilinen hikemî tarzın takipçilerinden bir şairdir. Şairin tek nüshası bilinen bir Dîvân'ı bulunmaktadır. Kaynaklarda verilen bilgilerden ve şairin eserinden yola çıkılarak Şinâsî'nin hayatı ve edebî kişiliği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Klâsik Türk Edebiyatı, Dîvân, Hikemî tarz, Rûznâmeci-zâde Şinâsî Mehmet Çelebi

On yedinci yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti, siyaset, ekonomi ve sosyal hayat açısından oldukça çalkantılı bir dönem geçirmiştir. 1683-1699 yılları arasında on altı yıl süren savaşlar sonucunda devlet güç kaybetmiş, içte ve dışta itibar kaybına uğramıştır. Bu olaylar yüzünden o döneme hakim olan psikoloji, sosyal hayatta, özellikle de edebiyatta etkisini fazlasıyla hissettirmiştir. Şiirde, daha önceden de varlık gösteren hikmetli söz söyleme geleneği, Nâbî ile en güçlü örneğini verme fırsatını işte bu şartlar altında bulmuştur. Bu dönemde, hakîmâne ve rindâne söyleyişin yegâne temsilcisi olarak isim yapmış olan Nâbî, dokuz yüz kırk dokuz beyit tutan Dîvân'ında bu türün güzel örneklerini bulduğumuz Şinâsî Mehmet Çelebi'yi

* M. Esat Harmancı, Marmara Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde araştırma görevlisidir.

de etkilemiştir. Biz bu çalışmada, Klâsik Türk şiiri vadisinde kalem oynatan bir şair olan Şinâsî'nin hayatını ortaya koyduktan sonra şiirinden yola çıkılarak edebî kişiliğini aktarmaya çalışacağız.

Hayatı

Asıl adı Mehmet olan, kaynaklarda Rûznâmecî-zâde Mehmet Çelebi adıyla anılan Şinâsî hakkında yeterli bilgi bulunmadığı gibi verilen bilgiler birbirinin tekrarı niteliğindedir. Hakkında bilgi bulabildiğimiz tezkirelerin hepsinde “İstanbullu”¹ olduğu belirtilmiş olmasına rağmen, bu tezkirelerin hiçbirinde doğum tarihi verilmemiştir. “Rûznâmecî” sanıyla anılan babasının asıl adının ne olduğu ve nerede görev yaptığı konusunda da bir bilgi bulunamamıştır.

Şinâsî, “gençliğinde, etkileyici güzelliği ile şöhret bulmuş”² olması sebebiyle “Küçük Hünkâr”³ namıyla tanınmıştır. Şair, dönemin irfan sahiplerinden olan Deriş Fasîh'ten (ö.1699/1700) eğitim gördüğü gibi daha nice meşhur kişilerin hizmetinde de bulunmuştur.⁴ Şairin, devrindeki şairlerle ve diğer ileri gelenlerle sürekli sohbetinde bulunduğuna işaret edilmekte, sesinin güzelliği ve boyu yanında kişilik bakımından da ölçülü olduğu belirtilmektedir.⁵

Yine tezkirelere göre; Şinâsî'nin iç ağası, mühürdar, hazine katipliği görevlerine getirildiği ve “el yazısı da ahlâkı gibi güzel olduğu için divân katipleri arasında yer aldığı”⁶ ifade edilmektedir.

Şinâsî'nin babasının rûznâmecîlik görevi yapmış olması, kendisinin yukarıda belirttiğimiz görevlere getirilmiş olması ve “çelebi” ünvanı ile anılması onun iyi bir eğitim aldığı düşünmektedir. Zaten tezkirelerin belirttiği gibi Mevlevî dervîşi Fasîh'ten ve zamanın hüner sahiplerinden eğitim almış olması bu kanaati doğrulamaktadır.

Bu yüzyılda, oldukça revaçta olan bir sanat dalı hüsn-i hat, Şinâsî'nin de ilgi alanına girmiştir. Bu alanda yaptığımız araştırmalarda müstensih olarak oldukça fazla Şinâsî ismine rastlamakla birlikte, Fasîh Dîvânı'nın ve Arapça bir eser olan Miklâdü'l-Me'âd adlı eserin de şair tarafından istinsah edilmiş olduğu sonucuna

¹ Mehmed Sirâceddin (1325 [1909-10]: 18); Bursalı Mehmet Tahir (1333 [1892-93]: 262); İsmail Belîğ (1999: 180); Şeyhî Mehmed Efendi (1989: 240); Safâyî; Sâlim.

² Sâlim

³ İsmail Belîğ (1999: 180); Şeyhî Mehmed Efendi (1989: 240); Safâyî,

⁴ Sâlim, a.g.e. y.167

⁵ Sâlim, a.g.e. y.167

⁶ Şeyhî Mehmed Efendi, a.g.e. 240; Safâyî, a.g.e. y. 168; Mehmed Sirâceddin, a.g.e. 18

vardık.¹ Şair hakkında bilgi bulunan tezkirelerden ve Dîvân'ından başka Şinâsî'yi tanımamıza yardımcı olacak bir belgeye daha rastlamaktayız. Bu belge, asıl adı Yûsuf olup İstanbul'a gelerek eğitim gördükten sonra bazı vezirlere katiplik yapmış olan, Râmî Mehmet Paşa (ö.1119 / 1707-08) ile de Mısır'a giden Râsih (ö.1118 / 1706-07) tarafından kaleme alınmış manzum bir mektuptur.² Bir mecmua da yer alan 49 beyitlik mektubun başında “*Sûret-i Mektûb-ı Manzûm Berây-i Rûznâme-i zâde Şinâsî Mehemed ez-Cânib-i Râsih Efendi*” ifadesi yer alır. Mektup, muhtemelen Şinâsî devlet kademesinde görevli iken yazılmıştır. Çünkü Râsih, şâirden kendisine sahip çıkmasını talep etmektedir:

Bendeñi kulluğa kabûl eyle
Lutf u ihsânuñ ile kul eyle

Sâlim'in Tezkiresi'nde “âfitâb-ı cemâllerinden bir bedr-i münîr-i bî-hemâl olup”³ şeklinde tarif edilen Şinâsî'ye ait fizikî güzellik, bu mektupta Râsih tarafından şöyle ifade edilir:

Lîk ey pâdişâh-ı mülk-i cemâl
Hüsn ü ân dahi sende buldı kemâl
Sende hatm oldı şevket-i hûbî
Sende oldı temâm mahbûbî
Sen gül-i gülsitân-ı Bihîştün
Serv-i âzâde-i necâbetsün
Mihr ü meh iki 'âşık abdâluñ
Dâğ-dâr-ı gam-ı ruh-ı âluñ
Dâğ-ı ber-dil senüñ için lâle
Giryeye itmekde dem-be-dem jâle
Gonçeler derdüñ için dem-beste
Gül ise sîne-çâk ü dil-haste
Var iken bir senüñ gibi dildâr
Kimi yâr ittihâz ide dil-i zâr⁴

Şinâsî'nin Mevlevî dervişi Fasîh'in öğrencisi olduğu bilinmesine rağmen Ali

¹ Fasîh, *Dîvân-ı Fasîh*, Kütahya Tavşanlı Zeytinözü İlçe Halk Kütüphanesi No: 322; *Miklâdü'l- Me'âd*, Süleymaniye Kütüphanesi-Reşid Efendi No:468/1

² *Mecmua*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi No:1064 y. 72-73

³ Sâlim, a.g.e, 167

⁴ *Mecmua*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi No:1064 y. 72-73

Enver, Esrâr Dede'nin tezkiresinde, onun hayatı ve eserleri hakkında bilgi bulunmaması sebebiyle Şinâsî'nin Mevlevî olamayacağını belirtir.¹ Dîvân'daki Mevlânâ için yazılmış bir kasîdeden alınan

Halâs ol gill u gışşdan sikkesi tahtında fânî ol
Şinâsî sûd-mend itsün seni bâzâr-ı Mevlânâ (K.III/9)

beyti, bu yöndeki kanaati boşa çıkarmaktadır. Çünkü şair, "Mevlevî külahı altında fenâ bulmaya" özendirilmektedir.

Tezkireler, şiiirlerinden örnek vermek suretiyle onun sanatını övmüşlerse de Şinâsî'nin "mükemmel ve mürettep bir dîvân(a)" sahip olduğu Şeyhî Mehmed Efendi'nin ve Belîğ'in tezkiresinde belirtilir. Kaynaklarda verilen bilgiler ve örnek şiiirlerin büyük bir bölümünün aynı oluşu, istisnaları olmakla birlikte bilgilerin Sâlim'den itibaren silsile yoluyla aktarıldığının göstergesidir.

Şinâsî'nin hangi hayat şartlarında ve ne kadar yaşadığı hakkında da kesin bilgilere sahip değiliz. Ancak Râmî Mehmet Paşa tarafından himaye edildiğini, bir taraftan özellikle hazine katibi ve divan efendiliği gibi görevlerde yazı ve hüsn-i hatla meşgul olduğunu, bir taraftan da Nâbî gibi bir ustadan ilham alarak nüktedân Râmî Paşa'ya nazîre ve kasîdeler yazmak suretiyle sanatını geliştirmiş bir şair olduğunu biliyoruz. Şairin,

Husûsâ tâ sabâvetden ol âciz bî-kes olmağla
Göz açdurmaz zemâne başuma dünyâyı tar eyler (K. VI / 39)
Sevk idüp gurbete devrân dil-i nâlânı
Bûmveş itdi müsekkin bize bir vîrânı (K. IX / 1)

beyitlerinden maddî sıkıntı içinde yetiştiğini ve gurbette olmanın hüznünü yaşadığını anlamaktayız. Kanaatimizce bu durumu hazırlayan sebep, İmparatorluğun batı yakasında süren savaşlar sonucunda idarecilerin ve beraberlerindeki memurların, günlerini uzun süre Edirne'de geçirmiş olmalarıdır.

Bunun yanı sıra, özellikle Râmî Mehmet Paşa'ya yazdığı kasîdelerinde içinde bulunduğu durumu anlatmaya çalışarak kendisine yardım edilmesini ve bir göreve atanmasını talep eder:

Hayliden beri yetîm eyledi gurbette beni
Felegüñ cevri ü cefâsın idemem ben de şümâr (K. V / 39-40)
Hâsılı müşkil imiş hicr-i veliyy-i ni'met

¹ Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb* (İstanbul: Âlem Matbaası, 1309 [1893-94]) 119

Olmasun kimselerüñî kârı benümveş düşvâr (K. V / 45)

Füsûnsâ zulmet-i tâlî' ile çarh-ı siyeh-kâre
Devâtâsâ derûnum dûde-i mihnetle târ eyler

Penâhum künc-i dîvâr oldı pejmürde varakâsâ
Galat nüsha gibi devrân beni bî-'itibâr eyler (K. VI / 30-31)

Kerem-kârâ eger el-yevm hâlüm bilmek isterseñ
Lisân-ı hâl ile hâme huzûra âşikâr eyler (K VI / 36)

Efendüm bir dinilmez derddür bî-kes olmak kim
Der ü dîvâr o meskeni sitemle sengsâr eyler (K VI / 38)

Sipih-r-i pür cefânuñ resm-i dîrîni budur gerçi
Cihânda muttasıl ehl-i hüner mihnetle zâr eyler (K VI / 41)

Tekâlfî katı pey-der-pey oldı hâne-i kalbe
Bu zulm ile kalursa şahs-ı cân terk-i diyâr eyler (K VI / 49)

Recâsı bendegânuñ defterine sebt olunmaktür
Anuñçün 'arz-ı hâlin dil muttasıl der-kenâr eyler (K VI / 51)

Beni bir hıdmete haddümce istihdâm mümkindür
Ne emr eyler iseñ biñ şevk ile dil iftihâr eyler (K VI / 53)

Fakat kasîdelerini de sunduğu Râmî Mehmet Paşa'nın da şiire ve şairlere değer veren bir devlet adamı olması, Şinâsî'yi büyük ölçüde rahatlatmıştır. Şairin yukarıda zikredilen görevlere gelmesindeki başlıca sebebin Râmî Mehmet Paşa olduğunu tahmin etmekteyiz. Şinâsî'nin sanatını anlamak için kalemini üzerinde yoğunlaştırdığı Râmî Paşa hakkında yapılan araştırmalarımızda Şinâsî ile ilgili hiçbir bilgiye rastlayamadık. Sadettin Nüzhet Ergun, bu alanda yapmış olduğu çalışmada, Râmî'nin çağdaşı olan ve kendisine kasîde, nazîre ve tahmîs yazan şairleri sıraladığı halde Şinâsî'nin varlığından söz etmez. Mesela Kemâlî mahlaslı bir şairin Râmî'nin bir gazelini taştîr ettiğini söylerken, Râmî'ye en yakın şairlerin bile böyle bir şiirine rastlanmadığını belirtir.

Bununla birlikte, Şinâsî'nin Mustafa Ağa'ya ithafen yazdığı kasidesindeki,

Âzâde oldı şimdi Şinâsî dil-i fahûr

Sadr-ı mu'azzamuñ kul olup kethudâsına (K VIII / 19)

beytinden yola çıkarak yaptığımız araştırmada Râmî Mehmet Paşa sadrazam ol-

duktan sonra Şinâsî'nin, kul kethudalığı görevine getirildiği anlaşılmaktadır.¹

Dîvân'ın tek nüsha olması, şairin yaşadığı dönemde, şiirlerine fazla itibar edilmemesini düşündürülebilir. Fakat yaptığımız araştırmalarda yaşadığı döneme ışık tutan tezkirelerde şairin kaydına ve şiirlerinden örneklere rastlandığı gibi, azımsanmayacak sayıda mecmuada², yine şiirlerinden seçilmiş güzel örnekler geniş bir şekilde yer alır.

Sâlim Tezkiresinde belirtilmemesine rağmen diğer tezkirelerden Şeyhî Mehmed Efendi³, Safâyî⁴ ve Mehmed Sirâceddin'de⁵ Şinâsî'nin Edirne'de vefat ettiği yazılıdır. Bunların aksine sadece Bursalı Mehmed Tahir, İstanbul'da vefat ettiğini belirtir.⁶ Fakat 1114/1702 olan ölüm tarihinde beş tezkire⁷ de aynı kanaattedir.

Görüldüğü üzere tezkirelerin çoğunluğu, onun Edirne'de vefat ettiği konusunda birleşmektedir. Bu nedenle, şairin Edirne'de bir müddet yaşadığı ve orada defnedildiği için Edirne şairleri arasında zikredilebileceği düşünülse bile bu alanda yazılmış olan "Edirne Şairleri" adlı kitabın yazarı, "bu çalışmaya dahil edilenlerin "Edirneli" olmaları veya "Edirneli" kabul edilmelerinde ölçü; bu şairlerin ya Edirne'de doğmuş olmaları veya ömürlerinin belli bir dönemini bu şehirde geçirmeleri"⁸ demesine rağmen Şinâsî bir müddet Edirne'de yaşadığı ve orada öldüğü halde bu kitaba alınmamıştır.

Edebî Kişiliği

Divan şiiri; on beş ve on altıncı yüzyılda en güçlü temsilcilerinin verdikleri eserlerle doruk noktasına ulaşmış, Fuzûlî ile âşıkâne, Bâkî ile rindâne ve yakın zamanda Nâbî ile hakîmâne söyleyişlerle en canlı rengini bulmuştur. Şinâsî bu geleneğin

¹ Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın **Zübde-i Vakâyiât**'ında üç ayrı yerde Mehmedmed Ağa adındaki kul kethüdasından bahsedilir. Biri 1105 diğer ikisi de 1106 yıllarında gerçekleşen olaylara düşülen kayıtlarda; adı geçen şahıs için; emekliye ayrılma (s.464), görevden azil (s.501) ve yeniçeri ağalığına getirilme (s.405) söz konusudur. 1105 yılında düşülen kayıttta: "Yeniçeri ocağında kul kethudası olan Mehmedmed Ağa teka'üd ihsanıyla 'azl olunup..." ifadesi yer almaktadır. Şinâsî'nin 1114'te öldüğü düşünülürken ölümünden dokuz yıl önce emekliye ayrıldığı ifade edilebilir.

² **Mecmua**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi TV, E.H. No: 1487; H. No: 1064; H. No: 1070; H. No: 1127 ve Y.Y. No: 284

³ Şeyhî Mehmet, a.g.e. 240

⁴ Safâyî, a.g.e. 168

⁵ Mehmet Sirâceddin, a.g.e. 18

⁶ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e. 262

⁷ Sâlim, a.g.e. y.168; İsmail Belfğ, a.g.e. 180; Şeyhî Mehmed Efendi, a.g.e. 240; Safâyî, a.g.e. y. 168; Mehmed Sirâceddin, a.g.e., 18

⁸ Rıdvan Canım, **Edirne Şairleri** (Ankara: Akçağ Yayınları, 1995) 12

farkında bir sanatçı olarak, büyük ölçüde âşık ve rind tavrı ile kaleme aldığı gazellerinde bu alandaki varlığını hissettirmenin gayreti içinde olmuş ve aşağıda bazı beyitlerini naklettiğimiz gazellerinden anlaşılacağı üzere hiç de göz ardı edilemeyecek örnekler sunmuştur:

Sirişküm pâyuña akdukça sen gül verd-i terâsâ
Olur handân kenâr-ı cûda rûste gonçe-i ra'nâ (G. II/1)

Ol gül-i ter gönderüp peykân-ı müjgânın dile
Eyledi bir gonçe ile hâtır-ı mecrûhı yâd (G. XII/3)

Hayâl-i ebrûvân-ile meh-i nevden nişân olduk
O mâhuñ devr-i 'aşkında müşârün bi'l-benân olduk

Alışduk zahmına hamyâze-i hicrânını çekdük
Biz ol tîr-i nigâha geh hedef gâhî kemân olduk

Görince tîr-i müjgânın havâle eyler elbette
O kaşı yâya tâ böyle neden hâtır-nişân olduk

Bu deñlü pîç ü tâb-ıla yine mahv oluruz görseñ
O meh-tal'at ile hem-hâl-i meh-tâb ü ketân olduk (G. XLIX / 1-4)

Dîvân'da; Fuzûlî'den Şinâsî'ye gelinceye kadar pek çok şair tarafından kaleme alınan “-dur bana” redifli gazellerden iki örnek yer almaktadır. Bu iki nazîre, şairin edebî kişiliğini yansıtmaları bakımından da önemlidir:

Dürdi-i hamrâ-yı mey kibrîf-i ahmerdür baña
Tûtiyâ-yı dîde-i dil gerd-i sâgardur baña

Olmadı bir vech-ile sûret-pezîr emr-i visâl
Var-isa âyîne-i tab'uñ mükedderdür baña

Lüknetinden ol şeker-leb lafzını tekrâr idüp
İtdüğü her nükte bir kand-i mükerrerdür baña

Def-i sevdâ-yı ser-i zülf-i siyehkâruñ için
Hâlinüñ her dânesi bir habb-ı 'anberdür baña

'Ukde-i dilden Şinâsî hâtırım teng olalı
Dîde-i her-gonçe bir kufl-i müdevverdür baña (G.I / 1-5)

Bir nazarla seyr idüp nakş-ı nigâr-ı kesreti
Ahker-i sûzân şiküfte verd-i handândur baña (G.I V / 3)

Gonçeveş dil-teng olan dünyâ-yı teng öldi sanur
Çeşm-i süzen vüs'at-i hâşırîla meydândur baña (G.IV / 4)

Şâhid-i kazâ mezâyâ-yı müzâhirde görüp
Nakş-ı ber-âb-ı suver bir başka seyrândur baña (G.IV / 5)

Hârîce vaz'-ı kadem itmey seyâhat eylesem
Kışver-i dil haddi yok vâsî' beyâbândur baña (G.IV / 6)

Şâ'irâne bir gazel tarh it Şinâsî gel yeter
Da'vi-i esrâr-ı vahdet mahz-ı bühtândur baña (G.IV / 7)

Dîvân'da yer alan seksen dört gazelde, klasik şiirimizin geleneksel mazmunlarının işlendiği pek çok örneğe rastlarız. Fakat bizim asıl dikkatimizi çeken husus, döneminde oldukça revaçta olan nükteli söz söyleme geleneğine ilişkin örneklerin bulunmasıdır. Hem Hind üslubu hem de Nâbî ile önemli bir etki alanı yaratan hikmetli söz söyleme geleneği dönemin şairi Şinâsî'yi de etkisi altına almıştır. Şinâsî Dîvânı'nda yer alan Mevlânâ medhiyesi ve özellikle harap bir evden şikâyet eden bir kasîde, tıpkı Nâbî Dîvânı'ndakiler gibidir. Ayrıca Nâbî'nin üç gazelinin de tahmîs edildiğini bildiğimizden ve şiirlerinde görülen aşağıda sıralayacağımız hikmetli söz söyleme vadisine yaraşır beyitlerin varlığından onun hangi ölçüde Nâbî etkisinde olduğunu anlamaktayız. Nâbî (1642-1712), 1665 yılında 24 yaşında iken İstanbul'a gelmiş ve 1685 yılına kadar bu şehirde yaşamış, bir müddet ayrılıktan sonra 1710 yılında tekrar bu şehre dönmüştür. Onun 1671'e Lehistan Seferi'ne de katıldığını bildiğimize göre Edirne'de kaldığı da düşünülebilir. Pek çok şairin, muhtemelen Şinâsî'nin de sürgün yüzünden Edirne'de ikamet etmek zorunda kaldığını bildiğimizden, bu şehirde Nâbî ile görüştüğü de düşünülebilir. Öyle olmasa bile Nâbî'nin 43 yaşına kadar İstanbul'da kalması, Şinâsî'nin onu görmüş olması ihtimalini oldukça yükseltir. Şinâsî'nin, Nâbî ile bizzat görüştüğünü kesin bir biçimde söylemesek bile onun Dîvânı'nı veya şiirlerinin büyük bir çoğunluğunu gördüğü ve ondan etkilendiği kuşkusuzdur.

Bu doğrultuda, aşağıda sıralayacağımız beyitlerde yer alan ifadelerin her birinin; bazan darb-ı mesellerden dem vuran bazan nükte, bazan hikmet ihtiva eden hatta bazan da evrensel bir doğrunun veciz ifadesi olan beyanlar olarak anlaşılması yerinde olsa gerektir.

Tevâzu' kıl göñül ger nâil-i matlab olam dirseñ
Şikârın tâ alınca dâm kendin hâksâr eyler (K. VI / 5)

beytinde insanların hedeflerine ulaşınca kadar tahammül göstermelerini ve tevâzu sahibi olmayı öğütler.

İder şiddetle sarf-ı âb-rû ser-geşte îsânı
Ki cûş itdükçe deryâ fülki elbet bî-karâr eyler (K. VI / 10)

beytinde, ilkelerinden taviz vermenin kişilik yapısını bozacağı ifade edilir.

Sipîhr-i pür-cefânuñ resm-i dîrîni budur gerçi
Cihânda muttasıl ehl-i hüner mihnetle zâr eyler (K.VI / 41)

beytinde, dünyada yetenekli kişilerin genellikle sıkıntı içinde olduklarından şikayet eder.

İz'âf-ı vechi üzre mükâfâtını görür
Sabr eyleyen 'acûze-i dehrüñ cefâsına

Bedâ'-ı 'ömrde puhte-i nâr-ı sitem olan
Bî-hadd ni'âmla vâsıl olur intihâsına

Beyt-i cihân dâr-ı mücâzât-ı cümledür
Lâ-büdd irer kişi 'âmelinüñ sezâsına (K. VIII / 2-4)

Zânû-nişîn rütbe-i saff-ı ni'âl iken
Birgün hilâlveş yir ider eñ 'alâsına (K. VIII / 7)

beyitlerinde dünyanın eziyetlerine katlananların sonunda karşılığını alacaklarını belirtir.

Ricâl-i kasvet ü ehl-i safânuñ farkı rûşendür
Ki hârâ ile gevher bir degül gerçi hacerdür hep (G. VII / 3)

beytinde görünüş bakımından benzer olan şeylerin özde farklı olabileceği vurgulanır.

Hattuñdan dahi cest oldı nigâhuñ fitnede
Düzd-i rûşen tâli'e ser-mâyedür târîk-i zâc (G. IX / 4)

beytinde, kötülük yapacak kişiye en büyük yardımcı, yapacağı eyleme uygun ortamın bulunmasıdır, denilmektedir.

Hâlet-i zâ'ide gelmez mi Şinâsî meyden
Cünbişinden bilinür mazhar-ı âsâr-ı ferah (G. X / 5)

beytinde, “mutlu bir sona ulaşılacağı önceden belli olur” der.

Reng-i ruhsârüñ sevâd-ı hatta gâlib olmada
Reng-yâb olan siyehden olamaz tekrâr sürh (G. XI / 3)

beytinde, siyahtan renk alan tekrar kırmızı olamaz, derken hem renk bilgisi hem de genel bir doğruyu ifade eder.

Şermi-i ehl-i hayâ mevkûf-ı güstâhî degül
Muktezâ-yı mâhiyetle gül olur her bâr sürh (G. XI / 4)

beytinde, insanlarda hayadan kaynaklanan yüz kızarıklığının, edepsizliğin göstergesi olarak anlaşılmasını öğütler.

Hatt gelüp 'âşıkâ oldı leb-i cânân lezîz
İhtizârında olur her kişiye cân lezîz (G. XIII / 1)

beytinde, insanların sahip olduğu şeyleri kaybedecekleri zaman onların ne kadar kıymetli olduğunu anladıklarını belirtir.

Rûstâyî olamaz şîr ile hem-şîre
Kûha nisbetle olur bâde-i bustân lezîz (G. XIII / 3)

beytinde, emek verilerek elde edilen şeylerle zahmetsiz ele geçenler arasında kıymet bakımından fark olduğuna değinir.

Dü-tâyı kesret-i nev-bâdedendür kâmet-i nahle
Hamîde pîr olanda lezzet-i dünyâ dü-bâlâdur (G. XIV / 4)

beytinde, insanların, yaşlandıkça dünyadan daha çok zevk almaya başladıklarını söyler.

Dildeki feyzi derûnuñdan sevâdur seyr iden
Tâb-ı şem'i gösteren fânûs-ı sâf u sâdedür (G. XV / 4)

beytinde, içteki güzelliklerin görünebilmesinin, onları gösteren araçların güzelliği ile ilgili olduğunu anlatır.

Le'îmüñ ni'metinden hefteler cû-i şikem yegdür
Müdâvâ-yı tabîb-i turşdan mevt-i verem yegdür (G. XXV / 1)

beytinde; cimri kişiye muhtaç olmanın bedbahtlığından ve asık suratlı insanlardan şikayet eder.

Firâkuñ telh ider lutf itse ko benc eyleme bir bâş
Bu gûne kand-ı Mısrîden ricâl-i 'âre hem yegdür (G. XXV / 2)

beytinde, gösteriş içinde olan bir insandan utanmayı bilen insanın daha üstün olduğunu belirtir.

Menâfi'den eser yokdur ne rûhânî ne cismânî
Zemânuñ âdeminden benc-i bî-rûhü's-sanem yegdür (G. XXV / 4)

beytinde, maddî veya manevî kazanç elde etme arzusunda olmayan insanlardan şikayet ederek, cansız bir puttan daha değersiz olduklarına işaret eder.

El açmakdan tama'kâre tehî-dest olmak evlâdur
Belî bahşîş-i Eş'ab'dan yine sıfr-ı rakam yegdür (G. XXV / 5)

beytinde, cimriye el açmaktansa parasız gezmenin daha iyi olduğunu söyler.

Bahtı siyâh olunca Şinâsî bir âdemüñ
Tûfîye dâm kursa şikârı gurâb olur (G. XXVI / 5)

beytinde, bahtsız insanların ne yapsalar da muratlarına erişemeyeceklerini anlatır.

'Alâmetdür duhûl-ı şâh-ı gamdan şerhalar tende
Mücedded feth olan kişverde ta'yn-i hudûd ister(G. XXVII / 4)

beytinde, el değiştiren şeylerde değişiklik yapılmasının doğallığından dem vurur.

Dil olmuş ol saçı Leylâ'ya Kays-ı lâ-ya'kil
Sözüñ sahîhi Şinâsî deliden uslı haber (G. XXVIII / 5)

beytinde, doğru sözü, söyleyenine bakmadan dinlemek gerektiğinden bahseder.

Olma dil-dâde 'izârına hatın itse tırâş
Ebr ü hûşîdi bahârûñ birbirin ta'kîb ider (G. XXXI / 2)

beytinde, dünyanın nimeti ile külfetinin bir arada olacağını belirtir.

Sâha-i kasrı Şinâsî pâk ider bârân ü bâd
Âh u giryê âdemüñ ahlâkını tezhîb ider (G. XXXI / 5)

beytinde, bazen acı ve gözyaşının, insanın davranışlarını güzelleştireceğine işaret eder.

Bilmezlik idüp itme Şinâsî'ye tecâhül
Ma'lûm-ı kuluñ oldığı mechûl degüldür (G. XXXVII / 5)

beytinde, herkesin bildiği şeylerin gizli olamayacağını belirtir.

Zülfüñe mâ'il dil-i bîmâre hattüñ istemez
Per-şikeste mürğa sahrâdan müferrihdur kafes (G. XLVI / 4)

beytinde, genel olarak istenmeyen bir durumun yerine göre bir lütuf olabileceği vurgulanmaktadır.

Gül şiküfte olıcak pek hâr-ı dâmen-gîr olur
Şâhid-i bâzârdan bir pâk-dâmen görmedük (G. LI / 3)

beytinde, ulu orta bulunan güzelliğin pek de kıymeti olamayacağı eleştirisini yapar.

Hâkisteri dağlasa pinhân olamaz ahker
Âhumdan o meh bildi sûz-ı dil-i nâlânım (G. LIX / 3)

beytinde, varlığı etkin bir şekilde ortada olan gerçeklerin gizlenmesinin mümkün olmadığını belirtir.

Elinden şerr gelenden hayr gelmek de mukarrerdür
Dürüst eyler libâsın çâkini dil-dûz iken sûzen (G. LXVI / 5)

beytinde, kötülük edenlerin aslında iyilikte bulunmaya da muktedir oldukları vurgular.

Dayanmaz âha gerdûn keh-keşândan ursa da zimmir
Ki döymez dest-bürd-i gird-bâde tûde-i hırmen (G. LXVI / 6)

beytinde, acı içinde olan insanların feryadı karşısında hiçbir kuvvetin dayanamayacağına işaret eder.

Hazer lâzım harâmî-zâdeden isterse tıfl olsun
Eser itmekde peykândan muzırrdur nâvek-i sûzen (G. LXVI / 7)

beytinde, gayrı meşru işlerde bulunanların yaşları küçük olsa da tehlikelerinin büyük olacağından bahseder.

Halâs olmaz kişi ebnâ-yı cinsüñ vaz'-ı serdinden
Gehî sûhândan geh tîşeden âzürdedür âhen (G. LXVI / 8)

beytinde, insanları yıpratmaların yine kendi cinsleri olduğuna vurgular.

Mecbûr olur mı turreñ-ile bu şikeste dil
Âyîne pârelense kabûl eylemez rakû (G. LXXI / 3)

beytinde, bazan kaybedilen şeylerin tekrar yerine getirilemeyeceğini belirtir.

Bunun yanı sıra Şinâsî'nin şiirlerinde, yakın dönemde örneklerini vermeye başlayan Sebki Hindî hareketinin izlerine de rastlanır. Özellikle anlamın sözden üstün olması, hayal unsurlarının yoğun olarak kullanılmasından kaynaklanan anlamda genişlik, derinlik, giriftlik; hayallerin insanın iç dünyasında işlenmesi sebebiyle yoğun biçimde ıstırap; bazen mantığın algılayamayacağı kapalılık, bu bakış açısının doğurduğu aykırı mazmun ve anlamlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dîvân'da yer alan benzeri unsurlar, Şinâsî'nin çağdaşı olan ve yeni bir üslubun şairi olarak şöhret bulan Nâ'îlî (?-1666) üzerine dikkatlerimizi yönlendirmemize neden oldu. 1608-1611 yılları arasında doğduğu tahmin edilen Nâ'îlî, devrinde bile takdir edilen yeni bir üslubun şairidir. Şaire bu şöhreti kazandıran, Hind üslubundan başka bir şey değildir.¹ Nâ'îlî, muhtemelen Şinâsî'den önce 1661-1665 yılları arasında Edirne'de kalmış bir şair olduğu için Şinâsî'nin bu şairin şiirlerini görmesi ve döneminde bile takdir edilen üslubundan haberdar olması kuvvetle muhtemeldir. Zaten aşağıda Şinâsî'den aktaracağımız Hind üslubuna ilişkin örnekler bu kanaatimizi doğrulayacak niteliktedir.

Bu akım doğrultusunda, şiirde sözden çok anlama özen gösterilmesi sonucu, şiirin okunmasının ve anlaşılmasının güçleştirilmesine rağmen ona az sözle çok şey anlatmak gibi bir özlü ifade özelliği de kazandırılmış olur.

Bahtı siyâh olunca Şinâsî bir âdemüñ
Tûtîye dâm kursa şikârı gurâb olur (G. XXVI / 5)

Rûstâyî olamaz şîr ile hem-şîre
Kûha nisbetle olur bâde-i bustân lezîz (G. XIII / 3)

Şî'r ile kimse Şinâsî idemez sedd-i ramak
Ne kadar olsa eger kâfiye-i nân lezîz (G. XIII / 5)

beyitlerinde ve daha önce hikmetli sözler içeren beyitler bölümünde sıraladığımız çok sayıda örnekte, beytin özellikle ikinci mısraında belirtilen veciz bir ifade hem beyit içerisinde hem de topyekün hayatta geçerliliğini koruyan bir klişe olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şinâsî şiirlerinde, Hind üslubunda aranan temel bir özellik olan hayallerin soyut kavramlar üzerine kurulması, bunların somut kavramlı kelimelerle birleştirilerek insan zihninde canlandırılmaya çalışılması ilkesini başarılı bir şekilde uygular. Bu doğrultuda, hayal inceliği ve zenginliği ön plana çıkarken, soyut ve somut kavramlı kelimeler tamlamalar içerisinde birleştirilerek derin bir anlam, özet olarak bir beyit içine sıkıştırılmış olur. Bu durum, özlü söz söyleme, soyut hükümler verme sonucunu da doğurmuştur.

İtdi dâmân-ı veliyy-i ni'amumdan mehcûr
Kaldum ayakda olup nâhun-ı cevriyle figâr (K. V / 41)

¹ Haluk İpekten, *Nâ'îlî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları* (Erzurum: A.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, 1987), 66

beytinde, “nâhun-ı cevriyle figâr” ifadesindeki “eziyetin turnağı” tamlaması, soyut ve somut kavramlı iki kelimenin birleşmesinden oluşmu ve somut bir varlık gibi “yaralama” işlevini yerine getirmiştir. Bu ifadenin insan zihninde canlanması da şiirde yeni olarak değerlendirilen bu üslubun tezahürüdür.

Hâtırum hûn u ciger-hûn dü çeşmüm pür-hûn

Erguvân-ı sitem itdi beni çarh-ı hûn-h^vâr (K. V / 42)

beytindeki “erguvân-ı sitem” tamlamasında, yine soyut bir kavramı karşılayan “sitem” kelimesi ile somut bir varlığın adı olan “erguvân” kelimesi birleştirilerek farklı bir ifade sağlanmış olur.

Temâşâ-yı cemâl-i hûb iden hiç meyl-i h^vâb itmez

Olup âyîneveş bîdâr dâim intizâr eyler (K. VI / 11)

beytinde, bir benzetme sayesinde soyut bir kavram olan uyku istememe halinin hayali, zihinde canlandırılmaya çalışılmıştır.

Hind üslubunda, tezat sanatı aracılığı ile özellikle anlamca bir araya gelemeyecek ifadeler birlikte sunulabilir. Şinâsî,

Da'vi-i 'âşika merhamet ümîdi ile

Dem-i hükümüde gelür şîr ile âhû-yı Tatâr (K. V / 37)

beytinde “şîr” ile “âhû” kelimeleri sayesinde bu tezatı, mubalağayı da kullanarak bir arada ifade etmiştir.

Bu akımda, anlamın söze hayalin gerçeğe hakim kılınması, şairlerin insanın iç dünyasına yönelmelerini ve yeni mazmunlar aramalarını gerektirmiştir. Şairin,

Hârice vaz'-ı kadem itmem seyâhat eylesem

Kişver-i dil haddi yok vâsi' beyâbândur baña (G. IV / 6)

beytinde görüldüğü üzere “gönül ülkesi”, dolayısıyla da bireyin duyguları her şeyin üzerinde tutulmuştur.

Şinâsî Divânı'nda fazla olmasa bile Sebk-i Hindî şairlerinde sık karşılaşılan bir husus olan ıstırap halî, istisnalardan olmak kaydıyla;

Cigerden çeşme dek çîn-i cebînüñ şerhalar açdı

Reh-i havz-ı sirişküm şimdi ser-tâ-ser kemerdür hep (G. VII / 2)

Kâmetüñ şevkiyle künc-i gam hıyâbândur baña

Medd-i dūd-ı âh-ı dil serv-i hırâmândur baña (G. V / 1)

beyitlerinde ifade edilmektedir.

Abstract: In this study, our target is to present Şinasi Mehmet Çelebi who had lived in the second period of 17cc and his poetry to the researchers. Şinasi Mehmet Çelebi dealt with the poetry in a period which was given most beautiful examples of wisdom poetry (hikemi şiir). In our study we only deal Şinasi Mehmet Çelebi's life and his works.

Keywords: Classic Turk Literature, Divan, Wisdom poetry, Rûznâme-i-zâde Şinâsî Mehmet Çelebi

Kaynakça

- Ali Enver (1309 [1893-94]). **Semâhâne-i Edeb.** İstanbul: Âlem Matbaası
- Bursalı Mehmet Tahir (1333 [1892-93]). **Osmanlı Müellifleri, c.II.** İstanbul: Matbaa-i Âmire,
- Canım, Rıdvan (1995). **Edirne Şairleri.** Ankara: Akçağ Yayınları.
- Defterdar Sarı Mehmet Paşa (1995). **Zübde-i Vakâyiât** (hazırlayan: Abdulkadir Özcan). Ankara:Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Fasîh (tarih yok). **Dîvân-ı Fasîh.** Kütahya Tavşanlı Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi No: 322
- Harmancı, M. Esat (1999), **Şinasi Divanı** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmit: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- İpekten, Haluk (1987), **Nâ'ilî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları.** Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını.
- İsmail Belğ (1999). **Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr** (Hazırlayan: Abdülkerim Abdulkadiroğlu). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Mecmua** (no: 1064). Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi No:1064 y. 72-73
- Mehmed Sirâceddin (1325 [1909-10]). **Mecma-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ.** İstanbul: Matbaa-i Kütüphane-i Cihan.
- Miklâdü'l-Me'âd** (no: 468/1). Süleymaniye Kütüphanesi - Reşid Efendi.
- Safâyî, **Tezkiretü's-Şu'arâ,** Süleymaniye Kütüphanesi-Esad Efendi No: 2549, y.168
- Sâlim, **Tezkire-i Şu'arâ,** Süleymaniye Kütüphanesi-Lala İsmail No: 317, y. 167
- Şeyhî Mehmed Efendi (1989). **Vakâyi'u'l-Fuzalâ** (Haz. Abdulkadir Özcan). İstanbul: Çağrı